

Богдан Новосядлий, Наталя Новосядля
ІВАН КЛИМИШИН: «ТВОРЕЦЬ ПОКЛИКАВ НАС
У ЦЬОМУ СВІТІ БУТИ УКРАЇНЦЯМИ...»

Тернопільська обласна газета «Свобода»,
Тернопільський експериментальний інститут педагогічної освіти

Описано життєвий шлях нашого славного земляка, ученого-астронома і педагога Івана Климишина, викладено принципи, завдяки яким він досягнув визнання в українській та світовій науці.

Сама ж доброчесність випадає на долю тих,
Хто наставляє, виховує і невсипущою діяльністю
Вдосконалює свій дух.

Сенека «Моральні листи до Луцілія»

Дивовижно багата невичерпним людським інтелектом Тернопільська земля у різні часи дала Україні і, без перебільшення, світовій цивілізації чимало славетних постатей, які досягли помітних висот у політиці, науці, літературі, народному господарстві тощо. До них, безперечно, належить уродженець села Кутиски Лановецького району, учений-астроном і педагог Іван Антонович Климишин (нар. 17 січня 1933 р.). Нині наш славний земляк – дійсний член Наукового товариства імені Шевченка, академік Академії наук вищої школи України, член Міжнародного астрономічного союзу, доктор фізико-математичних наук, професор Прикарпатського університету імені Василя Стефаника, заслужений працівник вищої школи, нагороджений орденом «За заслуги» III ступеня, відмінник освіти України, почесний член «Просвіти» і Української астрономічної асоціації [1: 86].

На формування характеру майбутнього вченого великий вплив мали історичні події, які відбувалися на очах у допитливого юнака, – початок Другої світової війни, військовий і політичний крах Польщі, окупація наших земель, початок війни між недавніми союзниками – Німеччиною і Радянським Союзом, героїчна боротьба УПА з німецькими і більшовицькими окупантами.

«Навчити мене грамоти, – розповідає Іван Антонович, – здасться, першим узявся дід Василь – за текстами календаря «Золотий колос» на 1937 рік. Дуже милим йому було оповідання А. Курдидика «Витягнена рука» з таким змістом. Сотня січових стрільців

залишилася без набоїв, а важкий бій триває. Сотник Чабан посилає за допомогою стрільця Синюка. Смертельно поранений, він встигає підняти вгору руку з листом. Завдяки цьому його побачили і допомога прийшла вчасно.

Як бачимо, думав дід і про те, щоб малий Іван патріотом виріс. Не дивно, що в ностальгічному пориві з наявного у тексті рисунка я навіть «екслібрис» собі змонтував...» [4: 3].

Особливої рішучості юнакові додала болюча історія з батьком. Одного разу за часів німецької окупації він прийшов додому із сильно побитою головою, понівеченим обличчям і засохлою кров'ю на ньому. Як з'ясувалося, його сильно побив німецький прикордонник за те, що прийшов оглянути свій лан пшениці неподалік кордону. Ця пригода мала вирішальний вплив на подальшу долю хлопця. Уже тоді він постановив собі здобути освіту і своїми знаннями довести, що ми, українці, – талановита й здібна нація, нічим не гірша від інших націй, передусім німецької [2: 150]. А стати астрономом, як нині згадує професор, його спонукало передусім здивування, як це його батько, простий селянин, умів з точністю до кількох хвилин визначати час за розташуванням зір на небі у будь-яку пору року. Звичайно, формувалося також бажання глибше пізнати світ. І він, склавши екстерном екзамени і отримавши атестат зрілості за десятирічку, вступив на фізичний факультет Львівського державного університету імені І.Франка, який закінчив у 1955 р.

Після того були роки важкої праці над кандидатською дисертацією і водночас робота в астрономічній обсерваторії – організація спостережень штучних супутників Землі. І саме у цей час почалось загострення важкої хвороби. Доречно зазначити, що свою наукову роботу І. Климишин розпочав ще у 1952 р. як третьокурсник і водночас обчислювач Астрономічної обсерваторії Львівського університету. Це була його курсова робота «Про граничну густину білих карликів», яку він виконував під керівництвом Самуїла Каплана. Цей, на той час уже відомий учений, і надалі був науковим керівником його роботи [3: 7].

Із 1953 р. юному Климишину довелося затрачати багато часу, щоб терпеливо вислуховувати й надавати певні консультації «відкривачам незнаних дотепер фізичних законів» і «творцям нових календарних систем».

Педагогічну роботу наш талановитий земляк розпочав восени 1956 р. Він читав лекції і проводив лабораторні роботи у значно

більшому обсязі, ніж це вимагалось від аспіранта. І хоч у подальшому йому, як хворому на кавернозний туберкульоз легень, участь у педагогічному процесі була фактично заборонена, все ж принаймні невеликий цикл занять він здійснював. А коли восени 1973 р. головний лікар Львівської обласної лікарні В.М. Кишакевич зняв його з тубобліку, професор Климишин зумів розпочати педагогічну діяльність у повному обсязі, уже в Івано-Франківському педагогічному інституті.

Доречно нагадати, що автореферат своєї кандидатської дисертації Іван Антонович написав, перебуваючи у хірургічному відділенні Тернопільського обласного тубдиспансеру. Основні ж розділи книги, що стала його докторською дисертацією, – у Львівській лікарні та в санаторії «Гірське повітря» (с. Ворохта на Закарпатті). Згадує професор про це для того, щоб вселити віру і надію у серця і свідомість тих, хто потрапляє у такий лікувальний заклад, оскільки за два з половиною роки він добре надивився на те, який розпач охоплює не одного юнака чи дівчину, коли вони потрапляють, здавалося б, у безвихідь.

Упродовж 25 років (1956-1981) Іван Антонович був референтом Всесоюзного інституту наукової і технічної творчості, опрацювавши за цей час для реферативного журналу «Астрономия» майже тисячу стислих заміток про статті, опубліковані у закордонних виданнях польською, англійською, німецькою та італійською мовами. Свого часу був членом редколегій кількох наукових журналів та періодичних видань, як-от: «Историко-астрономические исследования», «Проблемы космической физики», «Земля и Вселенная», «Світ фізики».

Докторську дисертацію І. Климишин захистив у Московському університеті імені М. Ломоносова. З лютого 1958 – молодший науковий співробітник Астрономічної обсерваторії (АО) Львівського державного університету, у 1958-1960 рр. – начальник станції спостережень штучних супутників Землі при АО, з 1961 – завідувач відділу астрофізики, наступні вісім років працював заступником директора обсерваторії з наукової роботи.

Від 1974 до 1993 р. – професор кафедри фізики Івано-Франківського педагогічного інституту (тепер Прикарпатського університету імені В.Стефаника). У 1993-1996 – завідувач кафедри теоретичної фізики, у 1996-1998 – завідувач кафедри релігієзнавства. З 1998 р. – професор кафедри теоретичної і експериментальної

фізики, одночасно – Духовного інституту (тепер – Теологічної академії) УГКЦ [5: 98].

Талановитий професор і академік іноді згадує про те, як у 1975 р. упродовж двох тижнів йому кілька разів телефонував голова комісії з астрономії при Міністерстві освіти СРСР професор В. В. Радзієвський, агітуючи від імені Міністерства перейти на посаду завідувача кафедри астрономії у Московському педінституті. Як у 1981 р. голова ради з підготовки астрономічних кадрів при Академії наук СРСР В.В. Соболев так само наполегливо агітував нашого земляка перейти на посаду завідувача кафедри астрономії Київського державного університету імені Т. Шевченка. Але «поїхати так далеко від батьків, від рідного села хтось, можливо, й здатен, але я – ні!» [3: 8]. Найцікавіше, очевидно, те, що професор Климишин у 1974 р. відхилив чотири рази повторену академіком Я. С. Підстригачем пропозицію перейти у створюваний ним науково-дослідний інститут на посаду завідувача відділу, з удвічі більшим окладом і перспективою через три-чотири роки стати член-кором АН УРСР.

Академік Іван Климишин.

Та незважаючи ні на що академік Климишин зробив надзвичайно великий вклад в астрономію. Основні результати наукових досліджень Івана Антоновича стосуються радіаційної космічної газодинаміки. Саме він увів у теорію газодинамічний показник адиабати газ-випромінювання (італійські фізики зразу ж, у 60-х рр., назвали цей параметр «коефіцієнтом Климишина»). Завдяки цьому

стало можливим записувати закони збереження на фронті сильної ударної хвилі в компактному вигляді, як і в теорії класичних ударних хвиль. Він вивів формулу для шкали висот, що встановлюється в атмосфері зорі під дією періодичної ударної хвилі. Отримав наближений розв'язок задачі про структуру сильної ударної хвилі з урахуванням ефектів випромінювання; оцінив ефективну температуру фронту такої хвилі; дав оцінку зони іонізаційної релаксації за фронтом і зони прогріву перед фронтом ударної хвилі, що рухається в зоряній атмосфері. Разом з Б. І. Гнатиком у 1980 р. отримав асимптотичну формулу, що описує зміну швидкості руху нестаціонарної ударної хвилі в неоднорідному середовищі з довільним розподілом густини. І. Климишин здійснив математичний аналіз ефективності теплових хвиль у неоднорідних оболонках зір. Разом із С. А. Капланом отримав кілька розв'язків з теорії нестаціонарного розсіювання світла в середовищі з рухомою мережею [3: 6].

Батьківська хата професора Климишина на хуторі Кутиска, що на Лановеччині.

Визнаний у світовій науці академік Климишин — автор 40 монографій, підручників, навчальних посібників та науково-популярних книжок (разом із перевиданнями це — 58 книг), понад 100 наукових статей і більше 150 науково-популярних та публіцистичних статей [7: 172]. Серед його резонансних монографій — «Ударні хвилі в неоднорідних середовищах» (Львів, 1972), «Ударные волны в оболочках звезд» (Москва, 1984), «Очерки истории отечественной астрономии» (Київ, 1992, у співавторстві), «Історія астрономії» (Івано-Франківськ, 2000), «Збагнути світ і себе в ньому» (Івано-Франківськ, 2001, у співавторстві) [6: 5], «Астрономічна енциклопедія» (Львів, 2003, у співавторстві) [8].

Багато праці професор Климишин вклав у розвиток освіти в Україні. Він, зокрема, запропонував Концепцію розвитку астрономічної освіти у нашій державі. Створив кілька підручників і навчальних посібників для середньої і вищої школи. Видатний астроном усіляко сприяє становленню й вихованню кадрів вищої кваліфікації, підготував 7 кандидатів наук та консультував двох із них, які невдовзі стали докторами наук. Він був членом спеціалізованої ради із захисту кандидатських і докторських дисертацій при Одеському університеті (1977-1982), аналогічної ради у Прикарпатському університеті, членом експертної комісії ВАКу. Іван Антонович майже 40 разів опонував при захистах дисертацій, з них чотирьох докторських (зокрема, у Москві, Петербурзі, Тарту) [3: 9].

Іван Антонович (другий справа у верхньому ряді) під час традиційної зустрічі знаменитих земляків у Ланівцях.

Як багаторічний член товариства «Знання» (з 1953 р.) для населення Тернопільської, Львівської та Івано-Франківської областей прочитав майже 1500 науково-популярних лекцій.

Іван Климишин був головою комісії з астрономії при Міносвіті СРСР, віце-президентом ради з підготовки астрономічних кадрів при АН СРСР, президентом комісії з історії астрономії при АН СРСР. Двічі, у 1994 і 1995 рр., Американський біографічний інститут визнавав І. Климишина людиною року [9]. У 1993 р. назву «Климишин» присвоєно малій планеті ч. 3653, що обертається між Марсом і Юпітером [1: 86].

Яскравою сторінкою діяльності відомого науковця та громадсько-політичного активіста можна по праву вважати його палке прагнення прислужитися незалежній Україні. З початку дев'яностих славний уродженець Кутиск – невтомний учасник заходів і акцій становлення

української державності. Виступає на мітингах і в пресі, бере активну участь у виборах як кандидат у народні депутати, висловлює свої роздуми щодо стану нашої духовності. У 1990-1991 рр. був членом Івано-Франківської крайової ради Руху і делегатом II З'їзду Руху, членом обласної ради Асоціації «Зелений світ», членом виконкому обласної ради.

І сьогодні Іван Антонович – ревний поборник утвердження власної національної держави, яке, на його погляд, передусім полягає в усвідомленні християнської істини: «Творець усього покликав нас бути у цьому світі українцями. Він очікує від кожного з нас примноження добра. І праця наша – святий обов'язок перед Ним» [3: 9].

Обкладинки книжок І. Климишина.

Власне за такими моральними законами живе та чинить Іван Антонович і по-філософськи ставиться до зробленого. У зв'язку з цим він згадував про те, що одного разу «хтось мені сказав, що я ось написав стільки-то книжок і вже себе обезсмертив. Я йому відповів: чоловіче добрий, я ж астроном; і перед моїм внутрішнім зором мільйони і мільярди років проковзують наче сухий пісок поміж пальці рук – то про яке безсмертя ми говоримо?» Тут доречно буде додати ще й роздуми ювіляра в одному з його листів: «Подивуймося Сократові, який, попри свою мудрість, сказав: я знаю, що нічого не знаю. Згадаймо Ньютона, який самому собі здавався хлопчиною, що захоплюється, якщо йому іноді вдається знайти гладенький камінчик, тоді як океан істини, що простягся перед ним, залишається й надалі недосяжним...» [3: 9].

Фанатична відданість науці, різнобічні уподобання, дух волелюбства і патріотизму, любов до рідної землі, сильна і

принципова позиція, чесність, справедливість та висока духовність – далеко не всі чесноти, притаманні цій простій і скромній людині. Таким його знають ті, кому хоч раз поталанило поспілкуватися з цим сильним духом і невтомним у праці сімдесятип'ятирічним ювіляром Іваном Климишином.

І, мабуть, не випадково, згадуючи усе пережите і передумане, глибоко віруючий професор якось сказав: «Я дякую моєму і всіх та всього Творцеві за все. Зокрема й за те, що довелося хворіти. Бо ж перебування у лікувальних закладах мене певним чином змінювало, переконаний – у кращий бік...»

Література

1. Весна Х., Головин Б. Климишин Іван Антонович // Тернопільський енциклопедичний словник. – Т.2. – Тернопіль: Збруч, 2005. – 706 с.
2. Головин Б. Нації незгасний смолоскип. – Тернопіль: Просвіта, 2003. – 340 с.
3. Іван Антонович Климишин: Показчик публікацій. – Івано-Франківськ: Плай, 2003. – 24 с.
4. Іван Климишин: «Слава Богу за все. Амінь»: Роздуми на порозі свого 70-річчя. – Івано-Франківськ: Галичина, 2003. – 14 с.
5. Климишин І. Вчені знаходять Бога. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2004. – 98 с.
6. Климишин І., Климишин О. Збагнути світ і себе в ньому. – Івано-Франківськ: Гостинець, 2001. – 204 с.
7. Новосядлий Б. Іван Климишин: «Моїм життєвим кредо завжди було бажання чесно служити людям» // В епіцентрі подій – журналіст. – Дніпропетровськ: Журфонд, 2005. – С. 170-173.
8. Новосядлий Б. Професор Іван Климишин: «Маємо робити те, що вивисує нашу гідність» // Божий сіяч. – 2004. – №12.
9. 70 років Івану Антоновичу Климишину: Ювілейна біографічна довідка.